

1065

L'alcalde

(ALDC, VII, 1628. L'alcalde)

Alcalde, amb el significat modern de 'president del consistori i primera autoritat d'un municipi', és manllevat a l'administració borbònica, de matriu castellana (s. XVIII); el mot prové de l'àr. andalusí ALQĀDĪ (< àr. cl. QĀDĪ) 'jutge, especialment entre els moros' (s. XIV). Var.: *arcalde* (*arcaldi* 96), amb dissimilació de laterals; *calde* 9, generat per la freqüència del mot dins el sintagma *senyú calde* (< **senyú ucalde* < **senyú aocalde*); val. *ancalde*, citat per Escrig (1851), amb un altre tipus de dissimilació. *Alcait* 132, resposta equivalent a 'alcalde', també és d'origen àr. (< àr. andalusí ALQĀY[I]D, cl. QĀʔID), que de 'conductor (de tropes)' (Corriente) va passar a 'governador d'un castell o presó' (cf. el topònim de Cabrera, *Es Cocó de l'Ancai*, Aguiló, 2002 b: 199-201).

Batle/batlle (var. *batlli* 3) és d'origen romànic, procedent del llat. BAJULUS 'bastaix' convertit en 'alt oficial encarregat de la justícia en una administració reial o feudal' i, des del s. XVIII, amb canvi de contingut semàntic cap a 'president d'un municipi'. El significat de la forma llatinitzada BAJULUS, que trobem als segles XI-XII, oscil·la entre 'administrador de les terres d'un senyor feudal', 'recaptador de drets pecuniaris', 'representant del seu senyor en l'administració de justícia', 'funcionari públic representant del poder sobirà' (*Glossarium*, s. v. *baiulus*). BAJULUS ha sofert, des del punt de vista fonètic, un doble tractament, a partir d'un primer canvi en *baile* (cf. *baidle*, a. 1040):

1) reducció a *bale*, *batle* (s. XI-XII) (en comptes de *batlle*, que esperaríem), potser per atracció de *espatla*, *ametlla*, mot perpetuat sobretot en el *batle* bal. (també 135), que té estabilitat des del s. XIV fins l'actualitat (cf. *Scripta* 2013); 2) palatalització de la *l* pel contacte amb iod (com VIGILAT > *vetlla*): *batlle*, que en cat. peninsular ha rebut la competència del castellanisme *alcalde* i que s'hi ha recollit esporàdicament com de caràcter arcaic o poc usat (3, 7, 15, 67, 80, 110, 135). La tradicionalitat de *batle/batlle* es fa palesa a través de la doc. i, a més, per la fraseologia generada en l'àrea actual de *alcalde* ("Som set i el batlle", "Que no hi ha batlle en aquest lloc?", "Qui té el pare batlle, segur va a verbal").

Cònsol és el mot andorrà on té el valor de "primer –i segon– càrrec de govern al comú d'una parròquia ('unitat administrativa d'Andorra')" (Riera, 1992; *DIEC*₂, 2007). L'alg. *sindic/sindac* 85 és una adaptació del logudorès *sindiku* i de l'it. *sindaco*. I *mere* és pres del fr. *maire*, der. de MAIOR 'més gran', comparatiu de MAGNUS 'gran'; des de 'personatge principal' va passar a 'jutge local' i, finalment, a 'alcalde de municipi' (1789) (*DHLF*). Per als diferents noms de 'batlle', veg. Badia, 1954.

El lexema tradicional *batle/batlle*, amb canvi de categoria institucional, s'ha mantingut amb força vigor en bal. i, amb caràcter residual, en el cat. continental, on el castellanisme *alcalde* s'ha instal·lat vigorosament; a notar, paral·lelament a aquest cas, el triomf dels significants de la llengua estatal en el ross. *mere* i en l'alg. *sindic/sindac*.

Són mots normatius *batlle*, des del *DOrt*, 1917, i *alcalde* amb la marca de cast. (que desapareix a partir del *DG*₁, 1932); *batle*, des del *DIEC*₂, 2007.

